

Bernal, 10 de juny de 1991

Estimat Matthew,

ja vas veure, per les quatre ratlles que et vaig afegir a la meva darrera carta, que havia rebut la teva del 16 de maig i que estava disposat a sotmetre'm a la teva interessant entrevista. No podia ser d'una altra manera: primer, per tractar-se de tu qui m'ho demanava; segon, perquè calia parlar d'en Miller! Ara bé, m'atrevia a dir-te que, a criteri meu, no seria una entrevista adient per a El Temps, atès que hi dediquen molt poc espai als temes literaris, i perquè, de més a més, jo ja preveia que la cosa sortiria llarga.

I així ha estat! Com pots veure m'han sortit gairebé unes vuit pàgines. És possible que sigui excessiu, però, com veuràs, em fa l'efecte que si no m'estenc una mica, el que dic sobre el nostre autor pot quedar confús, cosa que no contribuiria a portar una mica de llum sobre la realitat, tant de la seva obra, com de la seva persona. Per això se'm va acudir de suggerir-te de proposar-la a l'Avui, ja que al suplement de cultura hi donen molt més espai a aquests temes. De qualsevol manera, ets tu qui ho ha de decidir. A mi, tant me fa que surti en un lloc que en un altre, sempre i quan, això sí, no hi toquin ni una coma. En un mot: crec que hauria de sortir sencera. Per bé que ara no té al seu càrrec el suplement, l'Agustí Pons segurament s'ocuparia que sortís a l'Avui. Com et deia, pots trucar-lo al diari (246 60 00) de part meva, si ho creus convenient.

Friso per llegir aquests reculls de la correspondència amb Rives Childs i la de "Hamlet", i també la biografia de Ferguson, de què em parles. Farem una cosa, si m'envies els llibres, un cop els hagi llegits, te'ls tornaré a enviar, o te'ls portaré personalment en un proper viatge. Què et sembla? De moment, però, si tinguessis la dada exacta respecte a Opus Pistorum i de quina manera nega ser-ne l'autor, m'interessaria que me la donessis per carta, urgentment, car al pròleg que he fet per a Sexus, feia referència a l'aparició d'aquest llibre, autoritzat pels hereus de Miller, i, si arribava a temps, hi afegiria aquesta dada. Si m'ho poguessis enviar per fax, podries fer-ho al: 07-54-1-331-4278, a la meva atenció. Si no, per carta, és clar.

Desitjo que hi hagi sort amb el guió!! I trobo fantàstic que trebellis en la novel·la. Amunt i crits! El llibre original de En tombar la vuitantena, me'l va enviar el mateix Miller. A hores d'ara, no es deu trobar ni en anglès ni en català. Potser l'Antoni, que ara està d'allò més embalat amb projectes editorials, algun dia el reeditarà, no et sembla?

Dius que surten notes sobre traduccions meves. Si per casualitat n'has guardat els retalls, t'agrairé que me n'enviis fotocòpia, car jo no les he vistes.

Ah, t'adjunto una foto meva, per si l'entrevista la publiquen a El Temps, perquè no en deuen tenir cap. A l'Avui, en canvi, sí que en tenen. Si no la fessis servir, t'agriria que me la tornessis.

Una forta abraçada

Arbc/0209(2)

Fórm. Nº 1230 "1"

encoTel
ARGENTINA

EMPRESA NACIONAL DE CORREOS Y TELEGRAFOS

BUENOS AIRES

11 6 97 - 10

3 5 8 7

266

385.00

SUC. BERNAL

RECIBO

CERTIFICADA

Consigne al dorso los datos del destinatario.

Entrevista a Jordi Arbenès per Matthew Tree

- 1 - D'una banda, ha existit, sens dubte, un marcat interès per part meua en aquest autor, però crec que també ha jugat un paper força important la casualitat. Va ser una casualitat que jo traduís per a l'Aymà i que el senyor Joan B. Cendrós, d'aquesta editorial, fos un admirador de l'obra de Miller, i, doncs, que m'oferís a mi de traduir-ne la majoria dels seus llibres. Potser ja no ho ha estat tant, de casual, que posteriorment m'oferissin d'altres obres d'aquest autor, uns altres editors, car ja coneixien la feina que havia fet amb els seus llibres principals.
- 2 - Penso que es van vendre força bé. Sé que del Tròpic de Càncer se'n va fer una segona reimpressió. Això ho sé, no pas perquè m'ho informés l'editor o perquè me'n pagués uns drets addicionals, no. Ho sé perquè ho vaig veure en un catàleg de l'editorial Aymà. I, si bé no ho puc assegurar de la mateixa manera, diria que també es van reimprimir els altres títols. Quant a l'efecte que van causar, només te'n puc parlar pel que vaig llegir-ne a la premsa, o sigui, als retalls que vaig rebre en aquells moments. Quan va sortir Primavera negra --la segona obra de Miller que es publicava en català, car ja havia aparegut Un diable al paradís, en traducció de Manuel de Pedrolo--, l'any 1970 (o sigui que no fa deu anys, sinó vint), només els iniciats coneixien el nostre autor, com ho remarcava Joan de Sagarra a El Noticiero Catalán, amb motiu de l'aparició de El temps dels assassins, quan, en dir que la traducció de Primavera negra havia estat molt comentada al seu moment, afegia: "bueno, eso de que 'fue muy comentada' se refiere a que los cuatro gatos que conocíamos, y conocíamos bien, a Miller habíamos leído Black Spring en dos o tres idiomas", etc. El mateix any 1970, va aparèixer El somriure al peu de l'escala, en versió de Joan Oliver, i tot just cinc anys després era publicat El temps dels assassins. Mentrestant, les sol·licituds del permís de publicació de Tròpic de Càncer eren rebutjades sistemàticament pel Ministerio de Información y Turismo, o sigui, pla i català, la censura. La crítica, doncs, va ponderar-ne la traducció, si bé cal creure que les obres van trigar a fer forat en el públic, a causa d'unes

coses i altres. Un comentari de Pere Gimferrer, arran de la publicació de Primavera negra, a la revista Destino, potser podria resumir l'opinió de la crítica del moment: "mediante la traducción de Jordi Arbonès —deia—, que tiene la virtud de devolver a nuestra original virginidad a quienes aprehugamos en su día con la consabida masacre argentina, nos llega Black Spring..."

3 - No, no. Això, o una cosa semblant, va passar amb la traducció de Per qui toquen les campanes. També aquest llibre va caure entre els que, segons la censura, no era "aconsejable la edició", l'any 1966. Després, quan ja havia aparegut la traducció castellana, amb una sèrie d'esmenes, van autoritzar la catalana, amb la condició de fer-hi les esmenes que tenia la castellana. Com que Aymà ja tenia picat el text, si no imprès i tot, va decidir de publicar-lo tal com estava, i no va passar res.

Quant als llibres de Miller, la censura va "desaconsellar-ne" la publicació, primer de tot, de Primavera negra, fins al punt que l'editorial, en un moment donat, em demanava ~~me~~ ^{en} que/suspengués la traducció. Quan la van autoritzar, va caldre "assuaujar-la". Arran d'això, quan li va tocar l'hora a Tròpic de Càncer, vaig dir a l'editor que, si per cas decidien publicar-la ^sesborgada o assuaujada, jo no autoritzava que utilitzessin la meua traducció, que l'havien de publicar tal com jo l'havia feta, o res. Bé, per fi, va resultar que, mentre Aymà tenia als drets d'edició en llengua catalana des de l'any 1966, i a partir del 67 no parava de demanar-ne el permís de publicació, l'any 1976 l'editava en castellà tranquil·lament una editorial madrilenya. Ara, quan el 1977 va aparèixer la traducció catalana, una editorial de Madrid, també, va anunciar-me una nova edició castellana, tot dient que era la primera vegada que Miller s'editava a l'Estat espanyol. Aleshores, Joan de Sagarra va sortir a posar les coses al seu lloc, remarcant que no sols existia ja l'edició catalana, editada pel "floidman", deia ell, referint-se a en Cendrós, sinó que, de molt temps abans, ja hi havia també la de Primavera negra. El fet va ser comentat, així mateix, a La Vanguardia, la qual cosa va obli-

gar a Alfaguara ha denunciar que aquella edició madrilenya de l'any 76 era "pirata", car ells tenien els drets exclusius de les obres més importants de Miller al castellà, i reconeixien que la catalana era anterior a la seva. Aquesta és, doncs, la història.

- 4 - La reedició dels Tròpics, per EDHASA, penso que obeeix al criteri de considerar aquestes obres com a "clàssiques" dins la literatura universal i que, per consegüent, han de figurar sempre en catàleg: no podien faltar, doncs, a la seva col·lecció "Clàssics Moderns". Tanmateix, jo crec que cada nova generació de lectors fa el seu "descobriment" d'aquest autor. No crec, en canvi, que en aquests moments existeixi una revaloració, en un sentit tàcit, de l'obra milleriana, al nostre país, per part de la crítica especialitzada. En tot cas, no en tinc coneixement, com tampoc no sé si ha augmentat l'interès, per part del públic.
- 5 - Penso que ha d'haver influït, poc o molt, d'una manera o altra, en tots aquells autors catalans que han adoptat una actitud diguem-ne "transgressora", pel que fa a la cruesa del llenguatge, a temes considerats tabús fins fa poc, etc. Si m'obligues a particularitzar, no sé..., caldria fer un estudi aprofundit de l'obra dels escriptors actuals... A risc d'equivocar-me, i per donar un nom que em ve al cap, diria que em sembla trebar una mena de ressò de l'estil millerianà en una de les novel·les més notables de la literatura catalana actual: Rapsòdia per a una nit de Walpurgis, Nuredúna, de l'Antoni Serra. Però, en fi, deixem-ho per als estudiosos, això...
- 6 - Són dues preguntes. Respecte a la primera, no crec que aquests factors puguin incidir d'una manera tan poderosa en l'obra de creació literària —de Miller o de qualsevol altre autor— per considerar-la desfasada. Sens dubte, els canvis que es produeixen en el terreny social, polític, en el món de les idees, etc., alteren la valoració que se sol fer de les obres d'art, en general, a cada tomb d'una època. Ara: cenyint-nos a la de Miller, em sembla que té diversos i variats valors per perdurar, a desgrat dels canvis que puguin comportar dins el camp de la sexualitat

aquests fenomens que assenyaless, ja que la seva obra no s'esgota pas quan fem abstracció d'aquesta temàtica. L'obra de Miller, em sembla a mi, comprèn tota la vasta gamma d'elements que constitueix aquesta totalitat singular que anomenem "ésser humà".

Respecte a la segona pregunta, si és masclista... És possible que la imatge que ha creat literàriament d'ell mateix, a les obres "autobiogràfiques", tingui trets masclistes, però no hem d'oblidar que són, fonamentalment, una dramatització de la seva vida, una creació artística, o pretesament artística, i que, per tant, en molts aspectes exagera la nota. Ell mateix deia a Lawrence Durrell, quan aquest el va censurar per certs passatges de Sexus, que el retrat que ~~el~~ feia de si mateix "no és gens encantador", i, en efecte, només cal veure el capítol final d'aquesta novel·la, on es pinta com un gos. En canvi, cal llegir el que en diuen, d'ell, els seus biògrafs (els que el van conèixer, com Alfred Perlès) i algunes de les dones amb qui va tenir-hi relacions, com Anaïs Nin o Brenda Venus. Aleshores, potser no ens semblarà tant masclista. Potser quan més causa aquest efecte és a les descripcions sexuals (en especial a Sexus), sobretot per la forma que tracta la seva muller, però ell mateix ja havia assenyalat que eren simplement "fantasies". Això ho diu a "My Life As An Eco" de Stand Still Like the Hummingbird, on també remarca que no sap què és veritat i què no ho és a les "novel·les autobiogràfiques".

7 - Sí, efectivament, és formidable el ventall de mots que empra, així com els múltiples nivells de llenguatge... Ara, quant a d'altres aportacions... Mira, d'una banda, potser seguint una mica Frank Harris i D.H. Lawrence, va començar a utilitzar descordadament les paraules gruixudes vinculades a l'erotisme i la sexualitat, però amanint-les amb els grans de sal de l'humor, a la manera dels francesos. (Ell mateix ho deia a Brenda, precisament: "En francès s'utilitza el llenguatge 'brut', però ells ho fan sonar alhora 'humorístic'".) En aquell moment, elevar les paraulotes a la categoria literària obeta, per part de Miller, a l'afany de causar un

efecte revulsiu en una societat hipòcrita i falsa. Penso que, amb la seva actitud, va contribuir a desballestar les inhibicions que atenallaven els escriptors a l'hora de tractar certs temes. La seva obra té la virtut de ser alliberadora, com ja ho he assenyalat en algun altre lloc, i aquesta és, potser, l'aportació més important de Miller.

8 - Ah, sí, indubtablement! És segur que hi ha lectors que s'acosten a les seves obres cercant-hi principalment l'aspecte eròtic i moltes vegades se senten decebuts. Ara bé, no sé, això d'indicar uns llibres com de "lectura obligatòria", no m'agrada gens..., i crec que no estaria de cap manera dins l'esperit ^{de Miller,} ~~millor~~ que tant maldava per enlairar-se en cerca de la llibertat, oi? Però, bé, agafem-ho com si fos una manera de dir... Mira, jo crec que, al marge del corpus "autobiogràfic", per dir-ho així, o sigui, la "trilogia parisenca", com l'anomenes tu, i "La Crucifixió en Rosa" (em sembla millor que dir "Rosada", car trobo que defineix més bé la intenció de l'autor, per allò que diuen els francesos de "la vie en rose"), suggeriria: Els llibres de la meua vida, que, d'altra banda, el tinc traduït al català, però no trobo editor; El colós de Marussi, un llibre vital i meravellós sobre la seva estada a Grècia; El temps dels assassins, un assaig sobre Rimbaud i... ell mateix, com no podia ser d'altra manera; Big Sur and the Oranges of Hieronymus Bosch; The World of Lawrence, un assaig sobre D.H. Lawrence, que va anar escrivint des que s'inicià en aquest art i que va ser publicat poc abans de morir ell; Insomnia, or the Devil at Large?, un llibre preciós, imprès amb la seva lletra manuscrita, en forma facsimilar, i il·lustrat amb aquarel·les seves i fotografies inèdites... Hi afegiria d'altres peces breus, com ara: Reunion in Barcelona; Reunion in Brooklyn; For Paint To Paint is to Love Again; En tombar la vuitantena; El somriure al peu de l'escala...

9 - Bé, els llibres de Miller, en general, presenten diversos problemes al traductor al català, o a qualsevol altra llengua, potser més que els d'altres autors, precisament per totes aquestes coses que dius; pels di-

versos nivells de llenguatge, llenguatge que tan aviat adopta un to col·loquial com s'eleva a l'estil d'un tractat filosòfic, i de vegades sense una transició marcada. Afegeix-hi la xxi riquesa de vocabulari, les referències —explícites o implícites— literàries, històriques, religioses, antropològiques, filosòfiques...

10 - No t'ho sabria dir. A casa nostra, no crec pas que passi això, ni crec que passi en els ambients literaris de Nord-Amèrica o de Gran Bretanya. En tot cas, Miller resulta molest, emprenyador, per a les classes benestants, i, avui dia, potser no tant pel seu erotisme o la seva obscenitat, sinó per les seves idees anarquitzants, per la seva actitud crítica davant el cinisme dels governants, etc. De fet, l'establishment el va condemnar d'entrada. Només cal veure els processos i prohibicions de què va ser víctima. Si fins i tot li van iniciar una sèrie de processos a Noruega, per causa de Sexus!! Aquest fet va provocar les seves famoses cartes a la Cort d'Oslo: I Defy You i Defense of the Freedom to Read. I quins premis li van donar mai? Que jo sàpiga, sols el van fer membre de l'Institut Nacional de les Arts i les Lletres i, a França, el van nomenar Grand Chevalier de la Legion d'Honneur... Res més.

11 - El meu llibre preferit és el Llibre, o sigui tota la seva obra. Però, si hagués de triar, potser em decantaria per un de molt petit: El somriure al peu de l'escala, on diria que hi rau l'essència del que era com a persona i la llavor de la seva obra global.

12 - "La Crucifixió en Rosa" constitueix la culminació d'un projecte d'autodramatització del període de la seva vida, que comprenia la dècada de 1920-30, idea que va anar gestant des que va partir cap a França el 1930, i que elaborava dins el seu cap, mentre n'apuntava l'esquema global, o les notes que comprenien tota la temàtica de l'obra. La significació oculta, o l'essència, d'aquesta trilogia, havia d'exposar-la en un llibre, Draco and the Ecliptic, que mai no va donar a conèixer. Per a ell, aquest llibre, el Gran Llibre, la crucifixió en rosa, o sigui, la "transmutació" del sofriment en comprensió, era un llibre

"espantós", segons que deia. Aquest "gran llibre", doncs, compost per Sexus, Plexus, Nexus, va representar una catarsi per a Miller, i és des d'aquesta òptica, crec, que cal abordar-le, amb la bona disposició de mostrar-nos comprensius, amb la consciència que descobrirem una ànima humana tota nua, gdolorida, sagnant, esquinqada... Sols així podrem comprendre per què va escriure aquelles "escenes ximples, absurdes, sense cap raison d'être, sense humor, simples esclats infantils d'obscenitat", com les hi definia Lawrence Durrell, en la carta que li va escriure quan va haver llegit Sexus.

- 13 - Mira, la meva correspondència amb Miller es redueix a unes poques cartes en un g lapse, això sí, una mica llarg: del 1967 al 1979. Per la meva banda, no cal dir que vaig explicar-li a bastament quina era la situació dels Països Catalans en aquells moments, sota la fèrula del franquisme, quines eren les nostres aspiracions independentistes, etc. Li parlava, així mateix, dels entrebanos que posava la censura per a impedir la publicació dels seus llibres. No sé si tenia una noció estricta del "fenomen català", que dius tu, però en una carta em deia: "The Catalans and the Basques are giving the Spaniards a hard time - nicht wahr?" Això era l'any 1979: no hi ha dubte que estableix, si més no, una diferència entre els catalans i bascos i els espanyols. En aquesta mateixa carta, que, com veiem, va ser escrita l'any 79, al mes de setembre, o sigui a pocs mesos de la seva mort (va morir al juny de 1980), em deia també que ~~XXXXXXXX~~ s'acabava de divorciar de la japonesa Hoki San i afegia: "I am now going with a real beauty from Mississippi, who is a film actress, only 30 years old. And I am 88. Like Casals and Picasso, what!" La bellesa i actriu de 30 anys era Brenda Venus, és clar. He de dir que les seves cartes, concises i breus, eren escrites a mà, i cal tenir en compte que hi veia molt poc, però, malgrat això, feia una lletra clara i enèrgica. Podríem destacar, doncs, de les seves cartes, que fins a l'últim moment va conservar tota la força i la vitalitat, a desgrat de l'avançada edat, així com aquella murrieria tan

característica d'ell, com ho demostra la frase referida als maldecaps que causàvem, els catalans i els bascos, als espanyols.

- 14 - No en tinc cap. He enllestit fa pocs dies la traducció de Sexus, per a la col.lecció MOLU2, d'Ed. 62, juntament amb un pròleg. M'agradaria, com ja ho he manifestat d'altres vegades, de traduir els altres dos llibres de la "Crucifició", Plexus i Nexus, però, ara com ara, sembla que aquesta editorial no pensa pas publicar-los. I em faria molta il·lusió de trobar editor per a la traducció de Els llibres de la meua vida i per a una reedició de El temps dels assassins, que està exhaurit.

